

UOT 82-31

“QRAF MONTE KRİSTO” ROMANINDA FRANSA SOSIAL-SİYASİ HƏYATININ BƏDİİ İNİKASI

Nuranə MİRZƏYEVA*

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 10 noyabr 2024; çapa qəbul edilmişdir: 28 noyabr 2024; online-da çap edilmişdir: 19 mart 2025.

Received: 10th of November, 2024; accepted: 28th of November, 2024; published online: 19th of March, 2025.

Açar sözlər: *Aleksandr Düma, Monte Kristo, XVIII-XIX əsrlər, Fransa, Şərq mədəniyyəti, intiqam, fransız cəmiyyəti*

Giriş

Fransız ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi Aleksandr Dümanın “Üç müşketyor” əsərindən sonra dünya ədəbiyyatında səs salan əsəri “Qraf Monte Kristo” adlı iki hissəli romanı sayılır. Romanın əsas ideyasını elə əsərin birinci hissəsində müəyyən etmək bir o qədər də çətin olmur. İntiqam üzərində qurulmuş roman, əsasən, insani duyğuların müxtəlif sferalarda nümayiş etdirilməsini macərə üslubunda əks etdirir. Macərə forması həm də ona görə ona yaxın idi ki, yazıçı səyahəti sevirdi. Məlum olduğu kimi, Düma səyahət etməyi sevən biri olmuşdur və dünyanın müxtəlif ölkələrinə səyahətlər etmişdir. Bununla bağlı olaraq da bir neçə səyahət əsərləri meydana gəlmişdir. Hökümə Abbasova bu barədə öz məqaləsində qeyd edir: “XIX əsrin bu məşhur fransız yazıçısı tarixdə həm də səyyah kimi tanınıb. Belçika, İsveçrə, İtaliya, Rusiya və Qafqazda daxil olmaqla bir sıra ölkələri və diyarları gəzib-dolaşan Düma təəssüratlarını öz əsərlərində ustalıqla əks etdirmişdir. O, təxminən 10-a qədər səyahət əsərinin müəllifidir” (1, 3). Bu əsərlər arasında “Rusiyaya səyahət” (*Impressions de voyage: En Russie*) (1858), “İspaniyaya səyahət” (*Impressions de voyage: En Espagne*) (1847), “İtaliyaya səyahət” (*Impressions de voyage: En Italie*) (1843), “Qafqaza səyahət” (*Impressions de voyage: En Khafkaz*), “Qar yağını” və “Sultanetta” daxildir.

Bu əsərlərində səyahət edib olduğu ölkələrin adət-ənənələrini tədqiq etmiş, görüklərini qələmə almışdır. “Qraf Monte Kristo” əsərində də biz əsaslı müqayisələrə rast gəlirik. Bu müqayisələr həm Fransanın öz əyalətləri, həm də digər ölkələrə əsasən aparılırdı. Təsadüfi deyil ki, yazıçının sözü gedən romanında şərq motivi güclüdür, yaradılan dəbdəbə şərqin təsiri ilə yaradılır.

1. “Qraf Monte Kristo” romanında obrazlar sistemi

Əsərdə baş qəhrəman Edmon Dantesdir. Kasıb ailədə böyüyən Dantes öz dünyasında yaşmağa çalışsan, sevdiyi qız Mercedeslə evlənəcəyini xəyal edən sadə obrazdır. Lakin hadisələrin qəfil və mənfi istiqamətdə dəyişməsi Dantesi öz həyatından çox uzaqlaşdırır. Olduğu kiçik və təmiz arzularından qoparılan Dantes intiqam hissi ilə həyat amalını birləşdirən Qraf Monte Kristoya çevrilir.

Baş verən hadisələr sonrasında Edmon dəniz səyyahı Sindbada, Rahib Buzoniyə, Lord Uilmora və ya Monte Kristoya çevrilir. Əsəri nisbətən mürəkkəb hala gətirən bu

* magistrant, Bakı Avrasiya Universiteti

e-mail: nuranmirzyeva862@gmail.com

<https://doi.org/10.30546/25194011.2025.14.1.034>

halın xidmət etdiyi məqsəd əsərdəki ideyadır. Belə ki, Dantes öz məqsədlərinə çatmaq, ona düşmən edənlərdən intiqam almaq üçün bir nəfər ola bilməzdi. O, mənəvi olaraq özünü bu şəkildə tərbiyə etmiş və düşmənləri önünə çıxmışdı. Sözü əsl mənasında rahib Farya Dantesin ruhunu, mənəviyyatını, aqlını dəyişdirmiş və kamil bir insan ərsəyə gətirmişdi. Əsərdəki Monte Kristo obrazı Aleksandr Dümanın Fransa cəmiyyətində görmək istədiyi kamil insan prototipi idi deyə bilərik.

Əsas obrazlar Vilfor, Mercedes, Danqlardır və süjet xətti də məhz bu obrazlar üzərində, onların davranışları əsasında qurulur. Dantes nişan günündə iftiraya məruz qalır. Bu iftira, əslində, dövrün hərc-mərcliyini kəskin şəkildə açıb göstərir. Yəni XIX əsr Fransada, xüsusilə, Napoleonun hakimiyyətdən getməsindən sonra ölkədə bir çox qanunsuzluqlar var idi. Ölkədə zadəganların mövqeyi güclənir, vergilərin çoxu aşağı təbəqədən olan insanların üzərinə düşürdü. Məhz buna görə də aşağı təbəqədən olan insanlar yenidən Napoleonun hakimiyyətə gəlməyini istəyirdilər. Ölkədə Napoleonun yenidən taxta geri qayıtma təhlükəsini yaşayan XVIII Lüdoviq sadəcə öz taxtını qorumağa çalışır, bu yolda təhlükə, ya da ona bənzər hər hansı bir halda qəti cəza tədbirləri tətbiq edirdi. Bunu təkcə o etmir, həmçinin ətrafında ona sadıq olan bütün xidmətçiləri təkrarlayırdılar. Xidmətçilər dedikdə burada söz sahibi şəxslər nəzərdə tutulur. Yəni XVIII Lüdovik Napoleondan fərqli olaraq, öz “kürəyini” sadə xalqa yox, zadəgan təbəqəyə söykəmişdi. Bu hal isə aşağı təbəqənin əzilməsi demək idi.

İftiradan sonra zindana atılan Edmon uzun illər burada qalır, bir neçə dəfə intihar, komendantla razılıq və başqa çıxış yolu fikirləşsə də, hər biri uğursuz nəticələnir. Xüsusilə, intihar etmə cəhdində Düma öz yazıçılıq məharətini nümayiş etdirir. Bir insanın bu həddə gətirilməsi Fransa sosial-siyasi həyatının açıq ifşası idi. İnsan psixologiyası ən çox yaşamaq istədiyi bir yaş dövründə özünü ölümə tərk etməsi dəhşətli idi. Belə bir məqamda Düma öz oxucusuna fərqli priyomla yeni kamillik zirvəsi göstərir: hər şey bitmiş olsa belə, Tanrının mərhəmət, sevgi və möcüzəsi tükənmir. Bütün bunları isə Tanrı rahib Farya vasitəsilə Dantesə göndərir. Nəhayət, o, qonşu kamerada yaşayan, hər kəsin dəli adlandırdığı rahiblə tanış olur. Rahib olduqca savadlı və müdrik adamdır. O özünü də günahsız yerə burada məskən salanlardan idi. Lev Tolstoyun “Dirilmə” əsəri ilə səsleşən bu motiv-günahsız insanların həbsxanada çürüməsi, heç də təsadüfi deyildir. Onlar (hakim təbəqə) gücündən, zəkasından qorxduğu hər kəsi zindana məhkum edirdilər.

Rahib Faryanın dəli adlandırılma səbəbi onun gözətçilərə, məmurlara böyük bir xəzinə qarşılığında onu azad etmə istəyinə görə idi. Hər kəs xəzinə yeri bilən, varlı bir adamı zindanın ən alt qatlarında çürüməsinə inana bilmirdilər. Amma rahib, doğrudan da, böyük bir hissəsi xəzinə yerini bilirdi və bu xəzinənin görə bilən yeganə adam Edmon oldu.

2. XIX əsr Fransada siyasi mühit

Edmon zindandan azad olub, xəzinəni tapır. Anıdan olduqca zəngin bir nəfərə çevrilən Edmon adını, soyunu dəyişdirir. Burada diqqət çəkən məqam odur ki, fransız zadəgan təbəqəsinin, əslində, soya deyil, var-dövlətə əsaslanmasıdır. Düma bunu çox sadə bir formada göstərə bilir. Daxil olduğu həm hüquqi, həm hərbi insanlar onun soyundan, hansı nəsiləndən gəldiyindən daha çox onun nə qədər var-dövlət sahibi olması ilə maraqlanırdılar. Hər biri həvəslə onun puluna görə Qrafla əməkdaşlıq, dostluq etməyə çalışırdılar. Sözsüz, bu yolla həm də yazıçı digər nüansa da toxunurdu ki, vəzifədə olan şəxslərin necə soyu, kökü var mı? Həqiqətən, tutduqları vəzifələrə layiqdirlərmi?

Cəmiyyət iyerarxiyasında rəhbər vəzifə tutmuş şəxslər, başqa sözlə, bir vaxtlar birlikdə Edmonu alçaq yollarla zindana salanlar, nişanlısını, onun həyatını onun əlindən

alanlar hazırda yüksək məqam sahibi və dövlət idarəediciləri idilər. Onlar istənilən an, istədiklərini edə bilirdilər. Bu vəziyyət üçün həmin şəxslərə müəyyən hərbi biliklər və qeyri-insani davranışlara sahib olma potensialı lazım idi. Nümunə olaraq böyük hərbi vəzifə tutan Fernanın bir zamanlar Əli Təbəliyə xəyanət etməsi, ailəsini qul bazarında satması ola bilər. O bu işləri ilə həтта təltif də almağı bacarır. Fransanın belə bir vəziyyətinin əsərdə bütün çılpalıqlığı ilə təsviri o dövr üçün böyük cəsərat tələb edirdi. Əhalinin sosial və iqtisadi həyatına bir o qədər yer verilməsə də, müəyyən epizodlarda əhali arasında kəskin təbəqələşmə getdiyini, kasıb təbəqə əhalisinin vəziyyətinin istər hüquqi, istərsə də maddi və mənəvi baxımdan ürək açan olmaması göz önünə gətirilir.

Məhkəmə sistemi də əsərin birinci hissəsində bir neçə dəfə öz çatışmazlığı ilə vurğulanır. Hakimin ədalət naminə yox, bəzən öz xeyrinə, bəzən isə hakim dairələrin mənafeyinə uyğun şəkildə qərar qəbul etməsi tənqid olunur.

Romanın macərə üslubunda yazılması onun siyasi və iqtisadi həyatı qabarıq şəkildə göstərməsinə, müəyyən mənada, maneə olmuşdur. Belə ki, əsərdə bir-birini izləyən intriqalar və intiqam motivli hadisələr oxucunu əsərdə baş verən siyasi hadisələrdən uzaq tutur. Məsələn, Monte Kristonun Fransa zadəgan cəmiyyətinə təqdimi zamanı orda olan zadəganların əksəriyyətinin nisbi savadlı və əksəriyyətinin dünyagörüşsüz olması qeyd olunur. Lakin bu zaman yazıçı həyəcanlı nüansı Mercedes və Edmonun qarşılaşma anına köçürdüüyü üçün bu tipli məqamlar nisbətən nəzərə çarpmır. Məhz bu səbəbdən demək olar ki, “Qraf Monte Kristo” əsərinin birinci hissəsində Edmon və onun başına gələn hadisələrin ardıcılıqla və axıcılıqla təsviri uğurlu alınmışdır. Həmçinin qeyd etmək olar ki, əsərdə Edmon, Mercedes və digər obrazlar əsərin giriş hissəsində yer alır, onlar haqqında səthi məlumat verilir. Hadisələr sürətlə inkişaf edir. Eyni zamanda bu hissədə fransız siyasi həyatı daha çox nəzərə çarpir və bu da qeyd olunmuş məsələyə təsirini göstərir. Elcan Salmanqızı öz məqaləsində bu haqda yazır: “Düma əsrin bonapartist qarşıdurmalarını, fransız siyasətçi və iqtisadçıların korrupsioner əməlləri, maliyyə fırıldaqları, birja hiylələrini o qədər dərin həvəs və maraqla təsvir edir ki, romanın əvvəlində oxucu baş qəhrəman Edmund Dantenin taleyini tamamilə unudur. Bu hissədə canlandırılan obrazlarda xüsusi bir dərinlik yoxdur” (4, s.12).

Yazıçının obrazı oxucunu çəşdirmədən dəyişə bilməsi isə əsərin ən gözəl nüanslarından biri hesab edilə bilər. Lakin bu “dəyişmə” prosesi həm əsərdə müəyyən yer almış, həm də yazıçının əsərdə təqdim etmiş olduğu zaman çox olmuşdur. Yəni yazıçı Edmonu illər ərzində yetişdirir və oxucuya təqdim edir. Bu təqdimdə yazıçı qatılmış, yəni artıq saf duyğulardan uzaqlaşan, ətrafa, insanlara, həтта müəyyən mənada insanlığa qarşı soyuyan bir obraz seçir: Qraf Monte Kristo. Xarakter olaraq qraf çox sərt, qəddar, insanların dəyərini pulla hesablaya biləcək bir kişidir. Oxucunun tanıdığı Edmon Dantesi Aleksandr Düma qaranlıq İf zirzəmisində mənən öldürmüşdür. E.Salmanqızı bu haqda da yazır: “Bu yeni Edmund, Qraf ürəyi donmuş, nəhəng və qorxulu dalğalara özünü gözüünü qırpmadan vuracaq, divarları, sərhədləri, müqəddəsləri olmayan bir obrazdır” (4, s. 12).

Qraf əsərə daxil olduğu zaman biz onun Faryanın yetişdirdiyi Edmon olduğunu bəzən unuduruq. Bu, o zaman baş verir ki, yazıçı Aleksandr Düma öz prototipini onun üzərinə köçürür. “Noviy mir” jurnalının 2017-ci il, may sayında (tərcümə X.Nurgül) Düma haqqında çox maraqlı fakt qeyd olunur: «“Qraf Monte Kristo” romanının üzərində çalışdığı dövrdə Aleksandr Düma psixofarmakologiyanın banilərindən biri Jak Jozef Moro de Turun ədəbi-bədii Paris bohemiya salonunda ziyarətçilərlə narkotik vasitəsilə eksperiment keçirdiyi “həşiş həvəskarları klubuna tez-tez gedirdi. Ədəbi qəhrəmanı kimi Aleksandr Düma da həşiş həvəskarı idi» (3, s. 13).

Həm “Monte Kristo” obrazının təhlilinə əsasən, həm də mənbələrdə Aleksandr

Düma haqqında oxuyarkən heç şübhə etmədən bu obrazın onun prototipi olduğunu deyə bilirik. “Olduğu hər yerdə qonaqpərvərliklə qarşılanmış, Azərbaycan xalqının adət-ənənələri ilə tanış olmuş, siyasi və mədəni elitanın nümayəndələri ilə görüşmüş A.Dümanın Azərbaycan dilini bilməməsinə, yerli camaatla vasitəçilərin köməyi ilə ünsiyyət yaratmış olmasına baxmayaraq, onun iti gözləri, müşahidə qabiliyyəti açıqürəkliliyi bu boşluğu doldurmuşdur” (3, s. 13). Bu xüsusiyyətlər elə Monte Kristonun özü idi. Monte Kristo tam təkmilləşdirilmiş, ilahi məqama çatmış bir obraz olaraq yazıçının ideallarını oxucuya ən yaxşı şəkildə çatdırmağı bacarmışdır.

3. XIX əsr Fransada sosial mühit

Əsərdə fransız xalqı bəzən tənqid edilir, onların düşüncə tərzinin birmənalı olmadığı göstərilir: “Fransızlar xaricdə hər şeyi öz arşınları ilə ölçərək min cürə səfehlik edirlər; İspaniyada, ya da İtaliyada olarkən sərbəst ünsiyyəti heç zaman insanların yaxınlığı kimi qiymətləndirməyin. Biz qrafinya ilə sadəcə bir-birimizə isti münasibət hiss edirik” (2, s. 306).

Əsər boyu fransız adətlərinin ictimai münasibətlərə, eləcə də ailə arasında əsaslı soyuqluq yaratdığını yazıçı dəfələrlə vurğulayır. Miras, mülk üstündə ailə üzvləri arasında rəqabət və s. kimi hadisələr Dümaya xoş gəlmirdi və o bunu açıq şəkildə qınayırdı.

Yazıçı haşiyəyə çıxmadan əsər boyu müxtəlif hadisələri obrazların dilindən nəql edir. Bu hadisələr içərisində biz öz həyat yoldaşını, atasını hətta övladını pula görə qətlə yetirdiyinin şahidi oluruq. Belə məqamda Fransanın sosial və ictimai, eləcə də onları buna məcbur edən iqtisadi sferanın nə yerdə olduğunu başa düşmək bir o qədər çətin olmur. Əlbəttə, yazıçı bəzi məqamlarda bunu insanların vicdanı ilə əlaqələndirir, lakin eyni zamanda özü Fransanın mənəvi böhranını əhalisinin yarısının ballarda, karnavallarda, yarısının isə aclıqdan öldüyünü yazır.

Əsərdə əxlaq kodeksinə xüsusi diqqət edilmişdir. Qadın hüquqsuzluğu, təcavüzə uğrayan qadınlar, müxtəlif formalarda istismar edilən qızlar, əxlaqsız bir biçimdə olan hadisələr bütün bunları yazıçıya kəskin qınaq obyektinə çevirməyə imkan verir. “Karlin dedi: Kukumetto sənin qızının namusuna toxunmuşdu, mən onu sevirdim və buna görə də onu öldürdüm; yoxsa o bütün dəstənin oynacağı olacaqdı” (2, s. 288). Sadəcə, bu cümlə ilə biz Dümanın təsvir etmək istədiyi qadın hüquqsuzluğunu, yaxud qadınlara qarşı olan əxlaqsız yanaşmanı açıq-aydın şəkildə görə bilirik. Öz iradəsi olmadan evləndirilən qızlar, təhsildən məhrum edilən qızlar və başqa günahsız təqsirkarlar yazıçının qələmində əsər boyu yad edilir.

Xoşbəxtlik axtarışında olan fransız xalqı, əslində, xoşbəxtliyin nədən ibarət olduğunu dərk etmirdi. Var-dövlət hərisliyi, acgözlük, bitməyən intriqalar içərisində hüzurlu bir həyat axtarmaq mənasız idi. Belə bir məqamda Düma sanki bütün Fransaya Erbo Emmanuellə Culi Morrelin ailəsini nümunə göstərir. Bir-birinə sadəcə sevgi, təmiz eşqlə bağlı olan cütlük bir çox çətinliyin öhdəsindən birlikdə gəlir, nə olur-olsun ayrılmır və bir-birini sevməkdən əl çəkmirlər. Əsərdə onların sərvət sahibi olmasalar da, sərvət sahibi olan bir çox ailələrdən xoşbəxt olduqları diqqət mərkəzinə gətirilir: “Onların xoşbəxt olmaq üçün hər şeyləri vardır: gənc və həyat eşqi ilə doludurlar, bir-birini sevir, vaxtilə zəngin sərvət sahibi olsalar da, əldə etdikləri iyirmi beş min frank gəlirlə özlərini Rotsild kimi varlı hesab edirlər” (2, s. 468).

Həqiqətən, vurğulanan bu məqam, demək olar ki, əsərin təməl ideyasını özündə əks etdirir. Əlində olanla kifayətlənə bilmək, bütün sərvətlərdən üstün olmalı idi. Yazıçı Fernan və Danqlar üzərindən bütün Fransa xalqına nümunə çəkmək istəyir. Sərvətin xoşbəxtlik yox, hətta bəzən bədbəxtlik gətirdiyini göstərir. Bunun üçün general Danqların bir çox ailə üzvlərinin şübhəli şəkildə ölümünü tədqiq etməyi təklif edir.

Ölümlərin sonunda generalın bütün sərvətinə sahib olmaq istəyən bir həyat yoldaşı obrazı ilə qarşılaşırıq. Faciələr üst-üstə yığılsa da, general öz mövqeyindən qorxaraq, bunu ört-basdır etməyə çalışır. Bu özü də böyük planda Fransa idi. Hələ XIX əsrdə qanun-qayda oblastının formalaşmış ölkəsində qanun keşikçilərinin bu davranışı gələcək haqqında böyük və təəssüf doğurucu fikirlər deyirdi.

Əsər yazıldığı və eləcə də nəşr edildiyi dövrdən böyük maraq dairəsinə çevrilir. Onu, ümumiyyətlə, istər teatr səhnəsi, istərsə də televiziya səhnəsi üçün uğurlu macərə romanı hesab edirdilər. O dövrdə böyük bir uğur hesab edilən amil də əsərin televiziya səhnəsinə çıxması idi. Əli Yağlı bu haqda yazır: “Düma kino sənayesində onun əsərlərindən ilhamlanan filmlərin sayı üç yüzdən çoxdur. Bu filmlər adətən, qraf Monte Kristo arasında və “Üç müşketyor” birinci yerdədir. Monte Kristo ilk dəfə 1907-ci ildə amerikalı prodüser Frensis Boqqs tərəfindən böyük ekrana (televiziya) uyğunlaşdırılmışdır. Bu film uzun illər Monte Kristonun öz dünyasını qidalandırmışdır. Film böyük əks-səda doğurub, bütün Fransada məşhurlaşmışdır” (8, s. 37).

Romanın digər hədəf nöqtəsi fransız qadınlardır. XIX əsr Fransa həyatında qadınların rolu fərqli idi. Burada xüsusi imtiyazlardan, yaxud hörmət və ya sevgidən söhbət gedə bilməzdi. Aleksandr Düma, Viktor Hüqo, Jül Vern, Stendal, Flobert və b. sənətkarın yaradıcılığında bu fakt xüsusilə izlənilir və hətta bir çox xalqların qadın həyatı ilə müqayisə edilir.

Aleksandr Düma öz yaradıcılığında bilərəkdən, yaxud mövcud vəziyyətin tələblərinə uyğun olaraq qadınların həyatının təsvirində və təqdim olunmasında heç bir şışirtməyə yol verməmişdir. Belə ki, seçki hüququnun olmaması, cəmiyyətdə sadəcə ərindən asılı olma faktoru, bir şəxsiyyət olaraq deyil, təmsil etdiyi ailənin üzvü olma nüansı bütün bunlarla yanaşı Paris qadınlarının əxlaq kodeksinə uyğun olmaması Dümanın qələmindən yan keçməmişdir. Yazıçı arzu etdiyi qadın obrazını “Qraf Monte Kristo” romanında Hayde obrazı ilə şərq qadını timsalında canlandırmışdır. Dolayısı ilə Dümanın bu davranışı onun qərb qadını timsalını bəyənməməsi ilə bağlı idi. Söhbət Dümanın yaradıcılığında qadın obrazlarının yaradılmasından gedərkən xüsusi yaradılmış qadın obrazına rast gəlinmir. Burada ümumiləşdirilmiş qadınlar və onların ümumi problemləri əsərlərində yer alır.

Yalnız deyə bilərik ki, XIX əsr inqilabı qadınlarda bir mənəvi oyanış yaratmışdı. Onlar müəyyən dərəcədə həyatı və ümumi vəziyyətlərini nəzərdən keçirə bilirdilər. Yaxud buna səy göstərirdilər. Kəskin müşahidə olunan hadisələrdən olan qadınların var-dövlət hesabına uyğunlaşdırılaraq evləndirilməsi kimi hadisələrdə yazıçı qadınların oyanışını bizə göstərir. Öncəliklə qeyd edək ki, Fransa bu mövzuda digər xalqlardan daha sərt idi. Hər bir qızın ata evində öz sərvəti olmalı və ərə gedəcəyi adamın da buna uyğun, yəni qızın sərvətindən çox sərvəti olmalı idi.

Nəticə

Romanın dil və üslub xüsusiyyətləri olduqca mükəmməl şəkildə qurulmuşdur. Ümumiyyətlə, A.Dümanın digər romanlarına da göz atdıığımız zaman görə bilərik ki, Düma səliqəli bir şəkildə yazırdı. Bu onun həm oxucu kütləsinə, həm də əsərlərinin bir çox dillərə tərcümə edilməsində rol oynamışdır. Əsərin təsir dairəsi də geniş olmuşdur. Xəyanət motivini dinini inancla birləşdirmək və İlahi ədalətin təcəlli etməsi kimi nüanslar dövrümüzdə belə əsəri aktual hala gətirir.

Əsərdəki qadın obrazlarının üzərinə gətirilən bəzi problemlər hələ Stendalın “Qırmızı və Qara” əsərindən başlamışdı. Qadınların geyim tərzindən tutmuş cəmiyyətdəki mövqeyinə qədər açıq şəkildə göstərilir. Düma fransız qadının mütəfəkkir kimi görmək istəyirdi, lakin təəssüf ki, XIX əsr Fransada hələ də qadın uşaq dünyaya gətirən və atası üçün mülkə lazımsızca pay olan bir varlıq idi.

Əsərdə mümkün olduqca səthi formada tənqid etməyə çalışan Düma mövzunu daha “mülayim” hala gətirmək üçün macəra formasını seçir. Tarixi faktların, XIX əsr Fransa həyatının siyasi və ictimai məsələlərinin yer aldığı əsər oxucularda iz buraxmağı və onları düşündürməyi bacarmışdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Abbasova H. Azərbaycan-Fransa münasibətlərinin inkişafında Aleksandr Dümanın rolu // Geostrategiya, 2019, 82 s.
2. Düma A. Qraf Monte Kristo. Bakı: Qanun, 2021, 1054 s.
3. Nurgül X. XIX əsr fransız yazıçıları // Kaspi qəzeti, 2018, 13 s.
4. Reiss T. Qara Qraf. Bakı: Teas Press, 2017, 444 s.
5. Russo J., J. İctimai müqavilə. Bakı: Qanun, 2022, 176 s.
6. Salmanqızı, E. Ürəyinin sözünü kəsənlərin romanı // "Kaspi" qəzeti, 2018, s.13-14.
7. Stendal. Qırmızı və qara, Bakı: Qanun, 2012, 616 s.
8. Yağlı A. Qraf Monte Kristonun doğulması və kinoya uyğunlaşması // DergiPark, 2019. (<https://dergipark.org.tr/tr/>).

Резюме

Нурана Мирзаева

Художественный анализ общественно-политической жизни в романе «Граф Монте-Кристо»

«Граф Монте-Кристо» – двухчастный роман, являющийся одним из наиболее ценных и объемных произведений, всесторонне отражающих общественную, политическую и экономическую жизнь Франции. Роман продолжает единую сюжетную линию, но весьма разнообразно. Основное содержание произведения составляет история жизни Эдмона, в жизнь которого намеренно вмешивались. Агония, через которую он проходит, и сила, которую он получает от этой агонии, побуждают его отомстить. Каждый из персонажей, изображенных в произведении, имеет великое предназначение. Роман, содержащий общественную жизнь Франции во всей ее наготе, раскрывает ее именно через образы. Такие эмоции, как месть, злоба, ненависть, неоконченная любовь, предательство продолжают на протяжении всей сюжетной линии произведения. Возвращение Эдмона, осуществившего свое совершенное преобразование, расстраивает счастье многих, а также раскрывает общественную и политическую жизнь Франции XVIII и XIX веков. В произведении мы видим, что судебная система не в порядке, и что правозащитники не способны защитить закон. Многие из нарушенных законов касаются именно таких людей. Александр Дюма представил культурные линии, лежащие в основе Франции, через подобные факты на заднем плане. Неэффективность закона и моральная деградация в обществе, а также отсутствие справедливости в судах глубоко беспокоили писателя. Особенно его волновала несправедливость по отношению к женщинам, ущемление их прав, их отеснение на второстепенные позиции в обществе и невозможность отстаивать свои права. В центре внимания Дюма было подчеркивание необходимости того, чтобы женщины обладали более сильными и равными правами в обществе. Он показывал в своих произведениях важность восстановления их прав.

По его мнению, несправедливость ослабляет основы общества. Справедливость может быть установлена не только с помощью сильного судьи, но и благодаря усилиям верных и честных людей, окружающих его.

Ключевые слова: Франция, XVIII-XIX век, восточная культура, реванши, французское общество, Монте-Кристо

Summary

Nurana Mirzayeva

*Artistic analysis of socio-political life in the novel
“Graf Monte Cristo”*

“The Count of Monte Cristo” is a two-part novel that is one of the most valuable and voluminous works that comprehensively reflects the social, political and economic life of France. The novel continues on a single plot line, but in a very diverse way. The main content of the work is the life story of Edmond, whose life was deliberately interfered with. The agony he goes through and the power he gains from that agony drives him to revenge. Each of the characters portrayed in the work has a great purpose. The novel, which contains the social life of France in its full nakedness, reveals it precisely through images. Emotions such as revenge, malice, hatred, half-finished love, and betrayal are continued throughout the plot line of the work. The return of Edmond, who has carried out his perfect transformation, upsets the happiness of many, and also reveals the social and political life of France in the 18th and 19th centuries. In the work, we see that the judicial system is not in order and that the law enforcers are unable to defend the law. Many of the violated laws specifically apply to such individuals. Alexandre Dumas has presented the cultural lines that underpin France with these kinds of facts in the background. The malfunctioning of the law and the moral corruption in society, as well as the lack of justice in the courts, deeply concerned the writer. Especially the injustices against women, the violation of their rights, their relegation to a secondary position in society, and their inability to voice their rights were at the center of Dumas' attention. He emphasized the necessity for women to have stronger and equal rights in society and illustrated the importance of restoring their rights in his works.

In his view, injustices weaken the foundations of society. Justice can only be established not just by a strong judge, but through the efforts of loyal and honest people surrounding him.

Key words: France, 18th-19th centuries, Eastern culture, revenge, French society, Monte Cristo

Redaksiya heyətinin üzvü fil.e.d., prof. Rzayev Seyfəddin Gülverdi oğlunun rəyi əsasında çapa məsləhət görülmüşdür.